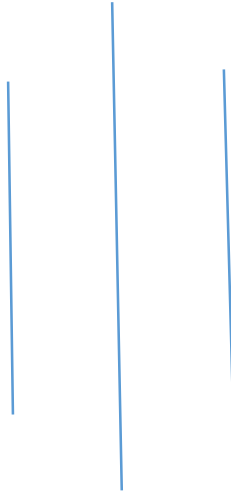

"चम्पादेवी गाउँपालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशकरण
नीति, २०८१"

चम्पादेवी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
कालिका ओखलढुङ्गा
कोशी, प्रदेश

गाउँ सभाबाट स्वीकृत भएको मिति : २०८१/०३/२५

चम्पादेवी गाउँपालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण नीति, २०८१

१.१ परिचय

नेपालको सन्दर्भमा सामाजिक वञ्चितीकरणले सामाजिक विकास क्रमसँगै वर्षौंदेखि जातजाति, लिङ्ग, अपाङ्गता, उमेर तथा धर्मका आधारमा विभेद गरिएका कारण पछाडी परेका वा पारिएका समुहहरूको अवस्थालाई चित्रण गर्दछ। सामाजिक वञ्चितीकरणमा परेका समूहहरूमा महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुस्लिम, उमेर (सोह्र वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू र ६० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिक), अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू तथा भौगोलिक रूपले दुर्गम क्षेत्रमा बसेका जनतालाई लिइएको छ। समाजमा विद्यमान लैङ्गिक, जातीय असमानता, विभेदयुक्त व्यवहार र मान्यता, महिला हिंसा, महिला शोषण तथा उत्पीडन, गरिबी, आदि जस्ता विसंगतिहरूलाई निरुत्साहित गर्न नेपाल सरकारद्वारा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशिकरणको पक्षमा अभिव्यक्त विभिन्न प्रतिबद्धताहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने प्रयासलाई निरन्तरता दिदै यो नीति तयार पारिएको छ। नेपालको संविधानले वर्गीय, क्षेत्रीय, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चितताका लागि समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरेको छ। सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने हक, स्वतन्त्रपूर्वक बाँच्न पाउने हक, समानताको हक, छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धको हक, जेष्ठ नागरिकको हक, सामाजिक न्यायको हक लगायत शिक्षा, स्वास्थ्य, पोषण जस्ता विषयहरूलाई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ। नेपाली समाजमा रही आएको सामाजिक र आर्थिक विभेदलाई हटाउन लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशिकरणको विषय तीनवटै तहका सरकारहरूको प्राथमिकता रहेको छ। समाजमा विद्यमान लैङ्गिक तथा जातीय असमानता, विभेदयुक्त व्यवहार, महिला हिंसा, महिला शोषण तथा उत्पीडन, गरिबीजस्ता विसंगतिहरूलाई हटाउन नेपाल सरकारले यस सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता तथा प्रतिबद्धताहरू कार्यान्वयन गरि आएको छ। नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा समेत केन्द्रीकृत र एकात्मक राज्यव्यवस्थाले सिर्जना गरेको सबै प्रकारका विभेद र उत्पीडनलाई अन्त्य गर्दै बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसाथ गरी विविधता बिचको एकता सामाजिक साँस्कृतिक एक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्दै वर्गीय, भाषिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका छुवाछुतको अन्त्य गरी समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प सहितको प्रस्तावनामा उल्लेख गरिएको छ। राज्यको श्रोत साधनको पहुँचबाट टाढा रहेका वर्गसमुदायलाई राज्यको मुल प्रवाहमा ल्याउनका लागि लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशिकरण नीति तयार पारिएको छ।

यस गाउँपालिकाको हकमा अझै पनि विभिन्न जातजाति, लिङ्ग, वर्ग, अपाङ्गता भौगोलिकता तथा उमेर समुहका आधारमा विभेद यथावत रहेका कारण महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाती, जेष्ठ नागरिक, सिमान्तकृत र विपन्न वर्गहरू वञ्चितीकरणमा परेका छन्। विभिन्न सामाजिक समूहहरूमा तथा स्थानहरूमा भिन्न-भिन्न प्रकारका विभेदहरू रहेका छन्। जस्तै सबै महिलाहरूले विभेद भोगिरहेका छन् तर सिमान्तकृत वर्ग र विपन्न समुदायका महिलाहरूले अझै धेरै विभेद भोगिरहेका छन्। यस्तो विभेद र वञ्चितीकरण औपचारिक क्षेत्रका अलावा समुदाय तथा घर-परिवार जस्ता अनौपचारिक क्षेत्रमा समेत रहेको छ। चम्पादेवी गाउँपालिकाले समावेशी तथा न्यायोचित विकासका लागि महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाती, जेष्ठ नागरिक, सिमान्तकृत लगायत विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वा पारिएका वर्गलाई विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउने प्रयास गरिरहेको छ। यि विसङ्गतिहरूलाई निर्देशित गर्न विभिन्न निकायहरूबाट आ-आफ्नो ढंगले लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणको नीति र रणनीति बनाई कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गरिएका छन्। यसरी कार्य गर्दा कार्यक्रममा दोहोरोपना आउने र कार्यान्वयन गर्न अप्ठ्यारो हुनाले अपेक्षाकृत नतिजा हासिल गर्न सकिएको छैन। अतः चम्पादेवी गाउँपालिकाको नीति तथा कार्यक्रम लगायत सरकारी, गैर सरकारी, निजी र सामुदायिक स्तरमा संचालित कार्यक्रमहरूलाई नीति, २०८१ तयार गरिएको छ।

यसबाट लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणालाई सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास गतिविधिमा मूलप्रवाहीकरण गर्न सहज हुने अपेक्षा गरिएको छ। यो नीति सरकारी, गैर सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा नागरिक समाज र विकास साझेदारहरूको सहयोग र सहकार्यमा कार्यान्वयन गरिनेछ। यस नीतिको सफल कार्यान्वयनबाट सम्पूर्ण गाउँपालिकाका जनताहरूले विभेद र हिंसारहित समाजमा आत्म-सम्मानपूर्वक जिवनयापन गर्न पाउने अवस्था सुनिश्चितता गर्नेछ।

१.२ नाम र प्रारम्भ: यस रणनीतिको नाम "लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०८१ लागु रहनेछ। यसको प्रारम्भ स्थानीय सरकारले स्वीकृत गरेको मिति देखि लागु हुनेछ।

१.३ परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस नितिमा :

क) "निति" भन्नाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति २०८१ सम्झनु पर्दछ।

ख) "स्थानीय तह" भन्नाले गाउँपालिका, नगरपालिका र जिल्ला सभा सम्झनु पर्दछ।

ग) "गाउँपालिका भन्नाले" चम्पादेवी गाउँपालिका सम्झनुपर्दछ।

घ) "कार्यक्रम भन्नाले" निश्चित उद्देश्य प्राप्तीका लागि तयार गरिएको आयोजनाहरूको संयोजित रूप सम्झनु पर्दछ।

ड) "योजना भन्नाले" समग्र विकास निर्माण कार्यका लागि तयार गरिएको स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना, एकिकृत शहरी विकास, शहरी विकास योजना, जिल्ला सडक गुरु योजना, विषयगत गुरु योजना र रणनीति योजना सम्झनु पर्दछ।

च) "सामाजिक बञ्चितकरण" भन्नाले औपचारिक ऐन नियम कानून, आदि तथा परम्परा देखि चलिआएको अनौपचारिक मुल्य मान्यता बमोजिम लिङ्ग, जातजाति, धर्म आदि जस्ता विभेदका कारणले हरेक प्रकारका सुविधाबाट बञ्चितको अवस्थालाई सम्झनुपर्दछ।

छ) "सामाजिक समावेशीकरण" भन्नाले अवसर तथा श्रोत साधन उपभोग गर्नबाट बञ्चित भई जोखिममा परेका, पारिएका र स्तरयुक्त आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक जीवनयापन गर्नबाट बञ्चित भई गरीबी तथा सामाजिक रूपमा बञ्चितकरणमा परेका समुहहरूलाई विकास निर्माण र कार्यसम्पादन प्रक्रियामा अर्थपूर्ण सहभागी गराई उपलब्ध अवसर, श्रोत, साधन र आधारभुत अधिकार उपभोग गर्ने कुराको सुनिश्चिततालाई सम्झनुपर्दछ।

१.४ नीतिको औचित्य र कानूनी आधार

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासंग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ। यसै गरी ऐनले गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय वृद्धिजीवि, विषय विज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित, युवा, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका सरोकारवालाहरूको अर्थपूर्ण सहभागितामा जोड दिनु पर्ने कुरा उल्लेख गरिएकोछ। उल्लेखित कार्य सम्पन्न गर्नका लागि मानव विकास तथा लैङ्गिक सशक्तीकरण सूचकाङ्क सम्बन्धी खण्डिकृत तथ्याङ्क संकलन र प्रशोधन गर्ने कार्यको अभिभारा दिएको छ। जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन लगायत सामाजिक सुरक्षा र गरीबी निवारण सम्बन्धी विषयहरू समेत वडा समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत राखेको छ। समुदायस्तरमा टोल विकास संस्थाको गठन, परिचालन र उपभोक्ता समितिको गठन तथा सोको अनुगमन गर्ने, वडालाई बालमैत्री, लैङ्गिक मैत्री बनाउने र वडाभित्र आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछि परेका, पारिएका महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखी सामाजिक र आर्थिक उत्थान सम्बन्धी काम गर्ने भनि उल्लेख गरेको छ। उल्लेखित स्थानीय नीतिहरू कार्यान्वयन गर्न गठन गरिने समिति, उप-समिति, वा कार्यदलमा नियुक्ति वा मनोनयन गर्दा समानुपातिक समावेशीता कायम गर्नुपर्नेछ।

१.५ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको औचित्य किन ?

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीताबारे नेपालको संविधानमा भएको व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयन गर्न वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, विगतमा निर्माण भएका ऐन, नीति, कानून, कार्यविधि लैससास बारे राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता र नेपालले विगतमा भोगेका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई मध्यनजर गर्दै तिनिहरूको समाधान गर्न यस गाउँपालिकाले यो नीति बनाउनुको औचित्य हो।

क) गाउँपालिकाबाट तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गरिने सबै नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूलाई लैससासको दृष्टिकोणबाट विश्लेषण गरी विशेष गरी महिला, दलित तथा पिछडिएका वर्गको आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक र साँस्कृतिक अवस्थामा सुधार गर्नुपर्ने भएकोले ।

ख) गाउँपालिकाको विद्यमान सामाजिक असमानता र बञ्चितिकरणका कारण सामाजिक तथा आर्थिक विकासका सुचकहरूमा भएको कमजोर अवस्थाको सही रूपमा पहिचान गरी सो अनुरूप कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र पुनरावलोकन गर्न ।

ग) महिला उपर हुने सबै किसिमका हिंसा तथा भेदभाव उन्मुलन गर्ने महासन्धि वेईजिङ्ग घोषणा र २०३० सम्मको लागि तय गरिएको दिगो विकासका लक्ष्यहरूको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी यस गाउँपालिका तथा अन्तर्गतका संरचना, कार्यक्रम, योजना, बजेट तथा आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससासलाई मूलप्रवाहीकरण तथा स्थानीयकरण यथाशीघ्र गर्दै लैजान र एकरूपता कायम गर्नुपर्ने भएकोले ।

१.६. विद्यमान समस्या तथा चुनौतीहरू :

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण बहुक्षेत्रगत सवाल हो। त्यसकारणले विगतमा विभिन्न कार्यालयहरूले लैससास नीति तथा मार्गदर्शन तयार गरेतापनि केन्द्र देखि स्थानीय सरकारहरूले नीति नबनाईसकेको र निर्माण गरिएको नीति तथा कार्यक्रमहरूको पनि प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकिरहेको छैनन् । नीति तथा कार्यक्रमहरूको अभावले गर्दा महिला, दलित तथा पछाडी परेका, पारिएका वर्ग तथा समुहको आधारभुत आवश्यकता अझै पनि संबोधन हुन सकिरहेको छैन। फलस्वरूप विभिन्न सरकारी कार्यालयहरूले प्रदान गर्ने सेवासुविधाहरूमा महिला, दलित तथा पछाडी परेका, पारिएका समुहहरूको पहुँच र निर्णय गर्ने क्षमतामा कमी हुन गएको छ। यस बर्गले तर्जुमा गर्ने योजना तथा बजेट लैङ्गिक संवेदनशिल हुन सकेन । यसका साथै सबै कार्यालयहरूमा लैससासलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नको लागि संरचनाको कमी र यस विषयमा सबै जानकारी समान रूपमा भएन जसले गर्दा लैससास विषयलाई सबैले गम्भीर रूपले आन्तरिकीकरण गर्न नसकिएको अवस्था रहेकोछ ।

प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले लैससासको नीति तथा कार्यविधि बनाएर योजना, कार्यक्रम तथा बजेटको तर्जुमा गरिनसकेको विद्यमान अवस्थामा सो सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरूमा

लैङ्गिक समानताको अभाव खड्कीएको अवस्था रहेको छ। परिणाम स्वरूप लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट प्रणालीका आधारभूत पक्षहरू समेत ओझेलमा परेका छन्। जसले गर्दा लैङ्गिक मुलप्रवाहीकरणका प्रयासहरूमा महिला, दलित तथा पछाडि परेका, पारिएका समूहको अर्थपूर्ण सहभागिता भन्दा पनि औपचारिक प्रतिनिधित्वमा सिमित हुनपुगेको अवस्था छ। त्यसैले लैससासको लागी राजनीतिक प्रतिबद्धता, इच्छाशक्ति र श्रोत साधनको परिचालन र जनचेतना अभिवृद्धि गरी यस गाउँपालिकाको हरेक विकास योजना तथा कार्यक्रमहरूमा लैससासलाई मुलप्रवाहीकरण गर्ने सोच, ज्ञान र दक्षता भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन, स्रोत साधनको परिचालन, अन्तर-निकाय समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने कार्य यस गाउँपालिकाको लागी चुनौतीका रूपमा रहेको छ ।

२) नीति

२.१ दीर्घकालीन सोच (Vision)

जातीय, क्षेत्रीय, धार्मिक र लैङ्गिक विभेद मुक्त समतामुलक, समृद्ध, सुखी र न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्ने ।

२.२ लक्ष्य: (Goal)

लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्दै सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक अवसरहरूमा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरी लैङ्गिक समानता कायम गरी सार्वजनिक सेवामा नागरिकहरूको पहुँच वृद्धि गर्ने ।

२.३ उद्देश्यहरू: (Objectives)

१) महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, यौनिक तथा अल्पसंख्यक एकल महिला, सिमान्तकृत लगायत विभेद वञ्चितीकरणमा परेका, पारिएका वर्गको सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक सशक्तिकरणका लागि सहजीकरण गरी स्थानीय शासन प्रक्रियामा नागरिकको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गर्ने ।

२) महिला, बालबालिका, यौनिक तथा अल्पसंख्यक तथा वञ्चित समूहका मानिसहरूको आवश्यकता र चाहना प्रति अझ बढी संवेदनशील, उत्तरदायी, जबाफदेही हुन सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३) महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, यौनिक तथा अल्पसंख्यक, एकल महिला, सिमान्तकृत लगायत विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका वा पारिएका वर्गको आवश्यकता र चाहनाप्रति संवेदनशील, उत्तरदायी र जबाफदेही भई स्थानीय नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा गर्ने ।

४) चम्पादेवी गाउँपालिकाका विषयगत शाखा/इकाई, समिति र उपसमितिहरू लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रति संवेदनशील भई संस्थागत रूपमा सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने ।

५) यो नीति र रणनीतिको कार्यान्वयनले लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई स्थानीय तहको कार्यक्रममा दिगो रूपमा मूलप्रवाहीकरण गर्न मद्दत गर्नेछ ।

६) लैङ्गिक हिंसा प्रभावितहरूलाई तत्काल सेवा प्रवाह गर्नको लागि आवश्यक प्रतिकार्य सेवाहरूलाई निरन्तरता दिईने छ ।

२.४ प्रमुख नीति :

१) गाउँपालिकाले सञ्चालन गर्ने सम्पूर्ण योजना तथा कार्यक्रमलाई लैससास दृष्टिकोणबाट संस्थागत गरी त्यसमा महिला, दलित, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, आदिवासी जनजाति, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक र सिमान्तकृत समुहको अर्थपूर्ण सहभागीतामा कार्यान्वयन गरी मूलप्रवाहीकरण गर्दै लैजाने नीति लिने छ ।

२) गाउँपालिकाले नीति निर्माण तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा महिलाको समानुपातिक, अर्थपूर्ण प्रतिनिधित्व सुनिश्चित हुने एवं प्रतिफलमा समान अधिकार लागुहुने नीति अवलम्बन गर्नेछ ।

३) गाउँपालिकाले तयार गर्ने सम्पूर्ण नीतिगत र कानूनी दस्तावेजहरूलाई लैङ्गिक सम्बेदनशिल बनाउनुका साथै सम्मानित भएर बाँच्न सक्ने आधार तयार गर्नेछ ।

४) लैङ्गिक उत्तरदायी योजना तथा बजेट र समावेशी बजेट परीक्षणलाई स्थानीयकरण गरी लक्षित समुदायको आर्थिक तथा वित्तीय श्रोतमा पहुँच अभिवृद्धि गरिनेछ ।

५) स्थानीय शासन सञ्चालन प्रक्रियामा महिला, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, सिमान्तकृत, आदिवासी जनजाति, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक लगायत तथा विभेद र वञ्चितीकरणमा परेका, पारिएका वर्ग र क्षेत्रका नागरिकहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।

६) समानुपातिक विकासको अवधारणा अनुसार पछाडि परेका वा पारिएका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रका नागरिकको माग, आवश्यकता र प्राथमिकता अनुसारका विकास कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न संस्थागत संरचना, जनशक्ति र बजेट सुनिश्चित गरिनेछ ।

७) महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, आदिवासी जनजाति, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक सिमान्तकृत, विभेद र वञ्चितीकरणमा परेको, पारिएका वर्ग र क्षेत्रका नागरिकको आर्थिक, सामाजिक र लैङ्गिक सशक्तीकरण गर्दै लगिनेछ ।

८) गाउँपालिकाको कार्य प्रणाली, प्रक्रिया र नतिजामा आवद्ध हुनेगरी लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको अवधारणालाई संस्थागत रूपमा मूलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।

९) महिला, बालबालिका, आदिवासी जनजाति, मानव अधिकार, लगायतका क्षेत्रमा नेपालले अनुमोदन गरेका संयुक्त राष्ट्रसंघ तथा अन्तर्राष्ट्रिय घोषणाका प्रावधानहरू प्रभावकारी संग कार्यान्वयन गर्न अभिप्रेरित गरिनेछ ।

- १०) महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक तथा विपन्न वर्ग तथा पिछ्छडिएको वर्गहरूको सशक्तीकरण गर्दै लगिनेछ ।
- ११) लैंगिक हिंसा विरुद्ध शुन्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गर्दै सामाजिक भेदभाव र बहिष्करणको अन्त्यका लागि निरोधात्मक, प्रवर्धनात्मक र संरक्षणात्मक उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ ।
- १२) हिंसामा परेका महिलाहरूलाई गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवाहरू सशुल्क तथा निशुल्क रूपमा उपलब्ध गराईने छ ।
- १३) एकल महिलाहरूको हितको लागि एकल महिला सुरक्षा कोष स्थापना गरी संचालन गरिनेछ ।
- १४) पालिका भित्रको सार्वजनिक संरचनाहरूमा महिलाहरूका लागी सुरक्षित स्तनपान कक्ष, लैंगिक मैत्री शौचालयको व्यवस्था गरिनुका साथै निशुल्क स्यानिटरी प्याड उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिनेछ ।
- १५) लैंगिक हिंसा प्रभावितहरूको लागि तत्काल प्रतिकार्य सेवा उपलब्ध गर्नको लागि विद्यमान लैंगिक हिंसा निवारण कोषलाई आवश्यकता अनुसार परीमार्जन गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गरिनेछ ।
- १६) समाजमा लैंगिक मैत्री दृष्टिकोण निर्माण गर्न विद्यालय शिक्षादेखि नै लैंगिकमैत्री पाठ्यसामग्री र पठनपाठन पद्धतिको विकास गरी पाठ्यसामग्रीहरूमा लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका विषयलाई समावेश गरिनेछ ।
- १७) लैंगिक भूमिकामा रूपान्तरण सम्बन्धी प्रचार प्रसार सामाग्री उत्पादन र वितरण, समुदायमा आधारित संस्था, समूह परिचालन, उदाहरणीय कार्य गर्ने संस्था, समूह परिवार र व्यक्तिलाई सम्मान लगायतका प्रवर्द्धनात्मक कार्य गरिनेछ ।
- १८) लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको लागि पुरुषको सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै लगिनेछ ।
- १९) संचार माध्यमबाट नियमित रूपमा लैंगिक समानता तथा महिला, किशोरी र बालिकाप्रति मर्यादित व्यवहारलाई प्रोत्साहित गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्नुका साथै श्रव्य दृश्य सामग्रीको उत्पादन तथा प्रसारणको व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- २०) कार्यस्थल तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा महिला, किशोरी, बालिकामाथि हुने भेदभाव एवम् यौनजन्य दुर्व्यवहार विरुद्ध विद्यमान कानुनी व्यवस्थाको प्रचार प्रसार गरिनेछ ।

- २१) लैंगिक हिंसा प्रभावितहरूको लागि तत्काल प्रतिकार्य सेवा प्रदान गर्नको लागि आवास गृहको स्थापना गरिने छ ।
- २२) लैङ्गिक हिंसाको जोखिम कम गर्न समुदायहरूमा वडा सदस्यहरूको अगुवाईमा महिला, युवा तथा निगरानी समूहहरू गठन, सामुदायिक मनोविमर्श कार्यकर्ताहरूको सुदृढीकरण तथा परिचालन गर्ने ।
- २३) हानीकारक परम्परागत अभ्यासहरू, विभेदपूर्ण सामाजिक मूल्य मान्यता एवं महिलालाई हुने विभेदपूर्ण दृष्टिकोणको अन्त्य गर्न "परिवर्तन सम्भव छ, आफु बाट सुरु गरौं" जस्ता अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- २४) वृद्धो साइबर अपराधका विषयमा महिला, किशोरी, बालिकालाई सुसूचित गराउँदै यस्ता अपराधलाई नियन्त्रण गरिनेछ ।
- २५) बालविवाह, बहुविवाह, दाइजो जस्ता वैवाहिक परम्पराहरूलाई अन्त्य गर्न (विभिन्न अभियानहरू सञ्चालन गर्ने ।
- २६) लैंगिक तथा समावेशिता सम्बन्धी खण्डिकृत तथ्याङ्क (Disaggregated data) संकलन, विश्लेषण र नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्दै योजना तय गर्ने । समस्या सम्बोधनका लागि नयाँ रणनीति, योजना तय गर्ने ।
- २७) सबै प्रकारका हिंसा न्यूनीकरण गर्न युवा, पुरुष एवं परिवारका नेतृत्वसँगका साझेदारी र सामुहिक परिचालनमा ध्यान दिनुका साथै किशोर-किशोरी, युवा तथा महिलाहरूको सशक्तिकरणका लागि सहजीकरण गर्ने ।

२.५ रणनीति

२.५.१ मुलप्रवाहीकरण :

- क) गाउँपालिकातहमा महिला, गरीब तथा बहिष्करणमा परेका समुदायले भोगेका समस्या र सवालहरूको पहिचान तथा लेखाजोखा गरी नीतिगत व्यवस्थाहरू संस्थागत प्रणाली तथा संरचनाहरू, कार्य वातावरण, र संस्कृति, योजना, बजेट, पहुँचयुक्त अवसर सेवामुलक कार्य, अनुगमन मुल्याङ्कन र अनुसन्धान आदी कार्य मार्फत पछाडी परेका वा पारिएका अशक्त गरीब तथा लक्षित वर्ग/समूहको सवाल पहिचान गरी उनीहरूलाई समान अवसर दिई सवाल र समस्याको सम्बोधन गरी उनीहरूको समग्र विकास प्रकृत्यामा मुल प्रवाहीकरण गरिने छ ।
- ख) लैङ्गिक उत्तरदायी तथा समावेशी बजेट परीक्षण, र लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट मार्फत गाउँपालिकाले आफ्ना संरचना र कार्यक्रमहरूमा महिला दलित र सिमान्तकृत समूहहरूमा

समावेश गरी लैङ्गिक समानता र सबै जातजातीको अर्थपूर्ण सहभागीता गराई लैङ्गिक मुल प्रवाहीकरण गर्दै लगिने छ ।

२.५.२ आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक समावेशीकरण र शसक्तिकरण: विकासका अवसरबाट बञ्चित, श्रोत साधनको पहुँच तथा नियन्त्रणमा पछाडी परेका वा पारिएका लक्षित वर्गहरूको गाँउपालिकाको समग्र शासन सञ्चालन प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागीता गराई उनीहरूलाई सबल बनाई आर्थिक सामाजिक, राजनीतिक समावेशीकरण तथा शसक्तिकरण गर्नुको साथै आउन सक्ने प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद व्यवस्थापन गर्दै कृषि, सहकारी, पर्यटन आदिको समुचित विकास गरी गाउँपालिका बासीहरूका लागी स्वरोजगारीको व्यवस्था गर्दै लगिनेछ ।

२.५.३ संस्थागत संरचना सचेतीकरण र क्षमता विकास :

लैससास बारे नेपालको संविधान वर्तमान संघीय शासन स्वरूप, नीति, नियम, ऐन कानून, कार्यविधि आदिमा भएको व्यवस्थाको सबै सरोकारवालाहरूसंग प्रभावकारी समन्वय गर्दै कार्यान्वयन गर्न चुस्त दुरुस्त संस्थागत संरचना निर्माण गरी गाउँपालिका लगायतका सेवा प्रदायक सरोकारवाला संस्थाहरूलाई लैससास प्रति उत्तरदायी तथा जवाफदेही बनाउदै लगिने छ ।

२.५.४ समन्वय सहकार्य र सहजीकरण: लैससास सम्बन्धि नीति, तथा योजना निर्माण र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न संघ, प्रदेश विभिन्न प्रतिष्ठान आयोग, समिति र स्थानीय सरकार आदीसंग समन्वय सहकार्य र सहजीकरण गरिनेछ ।

२.५.५ अनुगमन तथा मुल्याङ्कन: गाँउपालिकाको सबै कार्यक्रम योजना र आयोजनाको प्रत्येक चरणमा लैससास दृष्टिकोणबाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने र यसलाई संस्थागत गर्दै जानेछ ।

३.१ कार्यनीति

क) स्थानीय शासन संग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, नियम, कानून, नीति नियमको अन्तराष्ट्रिय मुल्यमान्यता तथा मापदण्ड अनुरूप सबै सरोकारवालाहरूलाई संलग्न गराई लैससास दृष्टिकोणले आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन तथा निर्माण गरिनेछ ।

ख) खण्डिकृत तथ्याकं तथा र तथ्यगत सूचनाको आधारमा सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थाको विश्लेषण गरी गरीब तथा बञ्चितीकरणमा परेका समुहको पहिचान गर्नेछ ।

ग) दलित महिला पिछडीएको वर्ग अपाङ्गता भएका व्यक्ति अल्पसंख्यकको आदिको आर्थिक, सामाजिक, राजनितिक सार्वजनिक जिवनमा अर्थपूर्ण सहभागीता, पहुँच, तथा नियन्त्रणमा वृद्धि गर्ने कार्यनीति लिई समावेशीकरण र शसक्तिकरण गरिनेछ ।

३.२ कार्यनीति

क) लैससासका लागी संस्थागत र व्यक्तिगत दुवै क्षमता विकासका क्षेत्रहरू पहिचान गरी विभिन्न सचेतीकरण तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गराईने छ ।

ख) गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रणाली, आबद्ध सामुदायिक संघ संस्था, विभिन्न सञ्जाल, सहकारी समुहहरू तथा नागरिक समाजको क्षमता विकासको दायरामा ल्याईनेछ ।

ग) गाउँपालिकाको वार्षिक तथा आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा महिला बालबालिका, विपन्न, सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक लगायत आम नागरिकको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।

घ) स्थानीयस्तरको योजना कार्यान्वयन प्रकृत्यामा नागरिक समाजको रेखदेख तथा समन्वयकारी भूमिकाको खोजी गरिनेछ ।

ङ) महिला मात्रको पुर्वाधार निर्माण योजनाका उपभोक्ता समितिलाई स्थानीय सहभागिताको अंशमा अधिकतम ५ प्रतिशत छुट दिईनेछ ।

च) गाउँपालिका अन्तर्गतका समिति, उपसमिति लगायत समुदायस्तरमा गठन हुने उपभोक्ता समितिमा कम्तिमा ३३ प्रतिशत महिला र १३ प्रतिशत दलित प्रतिनिधित्व अनिवार्य गरिनेछ ।

छ) सहभागितामुलक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा वस्ती/वडातहमा आम भेला गर्दा महिला, बालबालिका, दलित एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक समुदायलाई पायक पर्ने वस्ती/टोलमा गर्न प्राथमिकता दिईनेछ ।

ज) वडास्तरबाट बालबालिका सम्बन्धी योजना तर्जुमा गर्नुपूर्व वडास्तरीय बाल भेला अनिवार्य गरिनेछ ।

झ) स्थानीय शासन प्रकृत्यामा दलित, महिला, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक तथा विपन्न समुदायको सहभागिता वृद्धि गर्न नागरिक समाज, वडास्तरका विभिन्न समुह तथा टोल विकास संस्थाहरूको सहकार्यमा सुशासन सम्बन्धी अभियान संचालन गरिनेछ । यी अभियान मार्फत नीति कार्यान्वयन र व्यवहार परिवर्तनमा सहयोग पुर्याउने गरी नियमित रूपमा समावेशी सम्वाद (महिला-पुरुष, दलित, गैर-दलित, बालबालिका, विपन्न वर्ग, स्रोत साधनमा पहुँच भएका र निर्णय तहका पदाधिकारीहरू विच) गरिनेछ । महिला समुह तथा सहकारीमा आबद्ध महिलाहरूलाई महिला तथा मानव अधिकारका बारेमा अभिमुखीकरण गर्ने साथै लैङ्गिक हिंसामा परेका महिला तथा किशोरी, बालबालिकाहरूलाई सेवा, परामर्श, राहत तथा उद्धार गर्न स्थानीय स्तरमा रहेका सामुदायिक मनोसामाजिक कार्यकर्ताहरूलाई प्रत्येक वडामा कम्तिमा एक जना परिचालन गरिने छ ।

ञ) गाउँपालिकातहमा विपन्न तथा सीमान्तकृत महिला तथा पुरुषहरूको समेत सहभागितामा कम्तिमा वर्षको एक पटक सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाई गरिनेछ ।

३.३ कार्यनिति

क) लैससासका लागी संस्थागत तथा व्यक्तिगत दुवै क्षमता विकासका क्षेत्रहरु पहिचान गरी विभिन्न सचेतीकरण तथा क्षमता विकासका कार्यहरु सञ्चालनमा ल्याईनेछ ।

४.) नीति कार्यान्वयन

४.१ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समिति

लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति कार्यान्वयनमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्न स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा १४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी देहाय वमोजिमको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिको गठन गरिनेछ ।

- (१) उपाध्यक्ष..... संयोजक
- (२) सामाजिक विकास समितिका संयोजक..... सदस्य
- (३) आर्थिक विकास समितिका संयोजक..... सदस्य
- (४) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत..... सदस्य
- (५) कार्यपालिकाले तोकेको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्य गर्ने स्थानीय गैसस मध्ये १ जना..... सदस्य
- (६) कार्यपालिकाले तोकेको नागरिक समाजका महिला प्रतिनिधि १ जना.....सदस्य
- (७) महिला विकास शाखा प्रमुख.....सदस्य सचिव

नोट: यस समितिले आवश्यकता अनुसार विषय विज्ञ, महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाति, विपन्न, जेष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्ति, तिनको समूह वा संजालका प्रतिनिधिलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

४.२ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिको कार्यक्षेत्र:

यस समितिले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति कार्यान्वयनमा नेतृत्वदायी भूमिका निर्वाह गर्ने, नीति कार्यान्वयनका लागि जनशक्ति तथा बजेट व्यवस्था गर्न कार्यपालिकासंग अनुरोध गर्ने, विभिन्न साझेदार संस्थाहरुबीच समन्वय गर्नुको अतिरिक्त देहाय वमोजिमका कार्यहरु गर्नेछ ।

- (१) गाँउपालिकाका कानून, नीति, कार्यक्रम तथा बजेट लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति कार्यान्वयनमा सहयोग पुग्ने खालका छान् वा छैनन् पुनरावलोकन गरि आवश्यक भएमा परिमार्जनका लागि कार्यपालिका मार्फत सम्बन्धित निकायलाई सुझाव दिने ।
- (२) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति मूलप्रवाहीकरणका लागि उपयोगी विधि एवम् प्रक्रियाहरुको पहिचान गर्ने ।

(३) गाउँपालिकामा भएका विकास प्रयासहरू र महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक र बञ्चितकरणमा परेका वा पारिएका व्यक्ति, समूहको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्ने ।

(४) लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयनमा सहजीकरण र अनुगमन गर्ने ।

(५) आवधिक तथा वार्षिक योजना, कार्यक्रम तथा बजेटमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धी विषयहरू समावेश गर्न सरोकारवालाहरूलाई सहयोग गर्ने ।

(६) गाउँपालिका स्तरीय योजना अनुगमन गरिदा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणको समेत सूचक समेत समावेश गर्न दिने ।

(७) लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशी बजेट परीक्षण गर्न सहजीकरण गर्ने ।

४.३ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिको बैठक:

(१) समितिको बैठक चौमासिक रूपमा बस्नेछ ।

(२) बैठक बस्ने मिति, समय, स्थान र बैठकको एजेण्डा समिति आफैले निर्धारण गर्नेछ ।

(३) बैठकले महिला, बालबालिका, दलित, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक र बञ्चितकरणमा परेका/पारिएका वर्गहरूको हितमा गरेका निर्णयहरू अभिलेखमा राखी प्रगति प्रतिवेदन कार्यपालिका समक्ष पेश गर्ने जिम्मेवारी सदस्य सचिवको हुनेछ ।

(४) बैठक भत्ता कार्यपालिकाले अन्य समितिलाई निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

४.४ वडा स्तरिय समिति :

गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा यस नीतिसंग सम्बन्धित कार्यक्रम तथा योजना कार्यान्वयनमा सहयोगका लागि प्रत्येक वडामा एक वडा स्तरिय समिति गठन गरिनेछ । जसमा देहाय बमोजिमको समिति रहने छ ।

१) सम्बन्धित वडाको वडा अध्यक्ष : संयोजक

२) सम्बन्धित वडाका वडा सदस्यहरू : सदस्य

३) सम्बन्धित वडा समितिले लक्षित वर्गको क्षेत्रमा कार्यगर्ने व्यक्ति वा संस्थाबाट मनोनित गरेमा बढीमा २ (एक जना महिला अनिवार्य) सदस्यहरू : सदस्य

४) सम्बन्धित वडाको वडा सचिव : सदस्य सचिव

४.५ वडास्तरिय लैससासको काम कर्तव्य र अधिकार :

क) वडाभिन्नको महिला, बालबालिका, युवा, ज्येष्ठ, नागरिक, अपाङ्गता, आदीवासी, जनजाती, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक तथा अन्य आर्थिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक

दृष्टिले पिछडिएको समुदायको हक हितको संरक्षण र सम्बर्द्धन तथा त्यस्तो समुदायको सशक्तिकरणको लागी कार्यक्रम बनाई वडामा पेश गर्ने ।

ख) वडाका सबै संरचनाहरूमा ३३ प्रतिशत महिलाको सहभागीता सुनिश्चितता गर्ने र ५० प्रतिशतको लागी आवश्यक पहल गर्ने ।

ग) वडा भित्रका योजना छनौट प्रकृत्यामा महिला दलित बालबालिका, युवा, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता, आदीवासी, जनजाती अल्पसंख्यक समुदायको अर्थपूर्ण सहभागीता अनिवार्य गराउने ।

घ) लैससास सम्बन्धि काम गर्ने विभिन्न संस्थाहरूसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

५. गुनासो व्यवस्थापन:

सम्बन्धित लाभग्राही वा सरोकारवालाहरूले वडा कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धि विषयमा आफ्ना गुनासा तथा सुझावहरू भए निर्धक्क रुपमा कानुन बमोजिम राख्न सक्दछन । यस्ता गुनासोहरूको व्यवस्थापन गर्न वडा कार्यालयमा कम्तीमा एक-एक जना महिला तथा पुरुपलाई सम्पर्क व्यक्तिको रुपमा तोकिने छ ।

क) गुनासोहरूको संकलन, दर्ता तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि सम्पर्क व्यक्तिहरू देहायबमोजिम हुनेछन ।

> महिलाहरूको तर्फबाट

> पुरुषहरूको तर्फबाट

५.१ सम्पर्क व्यक्तिहरूको काम कर्तव्य निम्नानुसार हुनेछ ।

वडाबासीहरूलाई गुनासो व्यवस्थापन संयन्त्रको बारेमा जानकारी दिने र सचेत गराउने ।

- वडामा विभिन्न माध्यमबाट आएका लैङ्गिक हिंसा, महिला हिंसा, घरेलु हिंसा र दुरव्यवहार सम्बन्धी घटनाहरूको दर्ता गरी अभिलेख राख्ने ।
- वडा कार्यालय र लैससास समितिसंग सहकार्य गरी हिंसा पिडितलाई आवश्यक पर्ने सहयोग गर्ने ।
- संबोधन गरिएका गुनासोहरूको अभिलेख राख्ने र सम्बन्धित गुनासोकर्तालाई गुनासो प्राप्त भईसकेपछि र संबोधन भए पश्चात जानकारी गराउने ।
- गुनासोहरू उपयुक्त (सम्मान, संवेदनशील र पारदर्शी, समय आदी) तरिकाले व्यवस्थापन भईरहेको सुनिश्चित गर्ने । आवश्यक परे कानुनी सहयोगको लागि सहजीकरण गर्ने ।

६. नीति कार्यान्वयनमा सहयोग

यो नीति कार्यान्वयन गर्न आ-आफ्नो कार्यक्षेत्रभित्रका विषयहरूमा गाउँपालिकालाई प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्नु सबै सरकारी तथा गैर सरकारी निकाय, सहकारी तथा निजी क्षेत्र, नागरिक समाज र विकास साझेदारहरूको कर्तव्य हुनेछ ।

७) अनुगमन तथा प्रतिवेदन

८) अनुगमन विधि

(१) वार्षिक रूपमा लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०८० कार्यान्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।

(२) यस्तो अनुगमन गर्दा स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ बमोजिम गठन हुने आयोजनाको सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिको समन्वयमा गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक संस्था, महिला, बालबालिका, दलित, आदिवासी जनजाति र स्थानीय सामाजिक कार्यकर्ताहरू जस्ता नागरिक समाजका सरोकारवालाहरूका प्रतिनिधित्व रहने व्यवस्था मिलाइनेछ । (३) प्रतिफल तथा नतिजा सूचक, सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सामुदायिक अंक पत्र, नागरिक प्रतिवेदन जस्ता अनुगमनका विधिहरू प्रयोगमा ल्याइनेछन् ।

१०. अनुगमन तथा प्रतिवेदनका फाराममा रहने मुख्य विषयहरू:

(१) महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, दलित तथा बञ्चितीकरणमा परेका/पारिएका समूहहरूको सेवा, सुविधामा पहुँच, महिलाको महिनावारीको अवधिमा हुने विभेद लगायतका महिला हिंसा र सामाजिक विभेदमा कमी, बञ्चितीकरणमा परेका वा पारिएका वर्ग/समूहहरूको निर्णय गर्ने क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्य र तिनको प्रभावकारिता जस्ता विषयहरू ।

(२) महिला, बालबालिका, अपाङ्गता भएको व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, दलित, एकल महिला, यौनिक तथा अल्पसंख्यक विपन्न तथा सीमान्तकृत वर्गलाई प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने कार्यक्रम संचालन गर्न कुल विनियोजित रकमको कति प्रतिशत यी समूहका लागि प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने गरी, कति प्रतिशत आंशिक रूपमा फाइदा पुग्ने गरी र कति प्रतिशत तटस्थ रहेको छ, सोको लेखाजोखा ।

(३) यो नीति कार्यान्वयनबाट स्थानीय स्तरमा भएको सामाजिक तथा आर्थिक परिवर्तन र तिनका सवालहरू ।

१०.१ प्रतिवेदन कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्ने:

(१) अनुगमन समितिले तयार गरेको प्रतिवेदन लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण समितिमा छलफल हुनेछ । (२) समितिमा छलफल भए पश्चात यस्तो अनुगमन प्रतिवेदन सुझाव सहित आवश्यक कारवाहीको लागि गाउँकार्यपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ ।

१०.२ नीतिको पुनरावलोकन तथा सुधार :

यस नीति कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, उपयुक्तता र उपदेयताको मुल्याङ्कनलाई आवश्यकता अनुसार पुनरावलोकन तथा सुधार गरिनेछ ।

१०.३ बाधा अडकाउ फुकाउने :

यस नीतिको कार्यान्वयनमा कुनै बाधा अडचन आएमा यस नीतिका प्रावधानहरुलाई प्रतिकुल असर नपर्ने गरी गाँउपालिकाको लैससास समितिको बैठकले बाधा अडचन फुकाउन सक्नेछ।